

Siniša Kuko*

Ukrajina i utjecaj Rusije

Sažetak

Ukrajinska politička elita, nerazvijeno civilno društvo te ukrajinski politički sustav ne mogu ni nakon dva desetljeća neovisnosti samostalno dovršiti unutarnje postkolonijalne i postsovjetske transformacije te ostvariti prosperitetno i demokratsko ukrajinsko društvo i ugledne državne institucije, dok međunarodni položaj i proeuropske ambicije Kijeva ostaju zasjenjeni bilateralnim odnosima većine zapadnih prijestolnica s Moskvom. Uslijed unutarnje europske krize i opće strateške energetske ovisnosti Europljana i Kijeva prema energetskejoj supersili Rusiji, pitanje euroatlantskih ambicija Kijeva ostalo je podređeno ruskom protivljenju, pa je od strane Zapada Kijev ostavljen u zoni integracijskog vakuuma. Premda ta pozicija naizgled pogoduje slobodnom vanjskopoličkom izboru Kijeva u međunarodnim odnosima, uslijed snažne gravitacijske sile Rusije opcije Kijeva ostaju ograničene istočnoeuropskim sigurnosnim kompleksom, gdje glavnu riječ ima faktor Rusije, a ne zapadni polovi moći ili međunarodno pravo. Unijska politika prema Kijevu svedena je na nedovoljno uspješan supstitut procesu proširenja, na funkcionalno nedovoljno učinkovitu Europsku politiku susjedstva.

Ključne riječi: Ukrajina, stabilnost, sigurnost, sustav, međuovisnost, multipolarnost, ovisnost, faktor Rusije, EU, SAD, NATO, Europska politika susjedstva, modelski trokut, regionalni sigurnosni kompleks.

Uvod

Visoke ljudske i liberalne vrijednosti, međunarodno pravo, pa i naglasak na međuovisnosti u posthladnoratovskom međunarodnom okruženju ne uspijevaju zaživjeti u dovoljnoj mjeri te proizvesti stabilizirajuće, mirotvorne i trajne demokratske učinke u većini postsovjetskih zemalja, pa se ne može govoriti o trajnoj stabilnosti i neugrozivu miru ni na europskom kontinentu, a neke stare (ili nove) geopolitičke pretpostavke i tumačenja međunarodnih odnosa kao stalnog strateškog nadmetanja jednih

---

* dr.sc. Siniša Kuko, Centar za međunarodne studije, Zagreb

na račun drugih, kao i hegemonije, i dalje su prisutne. Ako se europsko međunarodno okruženje doživljava kao sustav, onda valja imati na umu da sustavi funkcioniraju onda kada su u zadovoljavajućoj mjeri homeostatični iznutra, i/ili kada raspoložu sredstvima kojima se mogu suprotstaviti inače razmjerno anarhičnoj prirodi međunarodnih odnosa, čime bi se mogli uspješno suprotstaviti nefunkcionalnim i destabilizacijskim pritiscima koji ugrožavaju njihov opstanak. Određene krize (vrijednosne, strukturne, kriza eurozone) već su više godina nerješive u Europskoj Uniji, a ni optimizam na Zapadu više nije onoliko prisutan kao nakon okončanja Hladnog rata. Nadalje, svaka rasprava o međunarodnom sustavu uključuje uočavanje podsustava kao regionalnih „minisustava“, kao komponenata u visokostrukturiranom pankontinentalnom makrosustavu te uočavanje međusobne konstelacije koja se difuzijom širi unutar i izvan tih podsustava. Ni europski sustav nije u potpunosti izdvojiv iz šireg međunarodnog sustava, a u pravu su i neorealisti koji ističu važnost države kao osnovne jedinice međunarodnog sustava uopće.

Iz systemske i sociološke strukturalno-funkcionalističke teorijske perspektive kao analitičkog okvira može se analizirati geopolitičko okruženje Ukrajine i mogu se ponuditi neki odgovori za tu zemlju, teritorijem najveću u Europi, geografski smještenu u središnjem i važnom vezivnom paneuropskom prostoru, istovremeno na geopolitičkoj periferiji u odnosu na cjelokupni Zapad, posebice EU, ali i Rusiju. Istovremena središnja geografska i periferna geopolitička smještenost Ukrajine u Europi ne implicira nužno da ona jest ili nije, a ako jest, onda u kolikoj mjeri za polove moći u svijetu i Europi strateški prioritet, te da se oni odnose prema njoj na podjednak način i s podjednakom dubinom interesa. Uočavanje sigurnosnih značajki ukrajinskog međunarodnog geopolitičkog okruženja važno je u onoj mjeri u kojoj su određene mogućnosti vanjskopolitičkog sustava Kijeva da nakon više od dva desetljeća neovisnosti samostalno određuje svoje strateške ciljeve i provodi politiku približavanja euroatlantskim integracijama. Osim toga, nužno je uočiti korelaciju i interakciju vanjskopolitičke domene s unutarnjim ukrajinskim uvjetima i ukrajinskim političkim sustavom. Ovdje je zapravo na djelu toliko snažan utjecaj, hegemonijski i sveobuhvatan, povijesni, tradicijski i aktualni društveni, posebice identitetski, religijski, jezični,¹ iredentistički i sovjetonostal-

---

1 Aktualne okolnosti u Ukrajini idu na ruku procesu kojim dvojezični govornici (ukrajinofoeni i rusofoni) u Ukrajini postaju u sve većoj mjeri rusofoni. Ukrajinofoeni postaju sve neodlučniji govoriti ukrajinski u javnosti zbog više razloga: ukrajinski postaje „neprivlačan“ jezik, „svi razumiju ruski“, a sve je prisutniji „agresivniji“ nastup rusofona koji brane svoje pravo na ruski jezični izričaj i nekorištenje ukrajinskog jezika. Prema članku: Oleksandr Komar, „Russification Via Bilingualism“, str. 28-29, u: *The Ukrainian Week*, br. 29, Kijev, 2012.

gični mentalitetski te unutarnji političko-sistemska,² posebice ekonomski, energetska, financijski, trgovinski, zatim politički, diplomatski i sigurnosni kumulativni utjecaj, pa i utjecaj u smislu *cyber*-sigurnosti,³ da se s pravom može govoriti o utjecaju snažnog „faktora Rusije“ na Ukrajinu. On se pojavljuje iznutra i izvana, stalan je, unatoč neovisnosti Ukrajine.

Tijekom prošlog stoljeća i u posthladnoratovskom razdoblju teorijski i praktični interes i pozornost Zapada prema istoku Europe stalan je, dok Moskva istovremeno stoljećima okupira teritorij te „srce i dušu“ istoka Europe. Zapadniji dio današnjeg istoka Europe za Zapad je i Moskvu „dijeljeno okruženje“; mada je konkretno EU zapravo geopolitički debitant na tom prostoru, teorijska je okrenutost tom prostoru znatno starija. Iz teorijskoga kuta, interes Zapada prema Istočnoj Europi više je racionalistički. Zapadni stručnjaci koji su liberalni intergovernmentalisti tradicionalno ističu zabrinutosti oko immanentnih regionalnih nestabilnosti koje se tiču ostatka Europe, ili pak drugih pitanja poput pitanja geoeconomije. S druge strane, konstruktivisti ističu gotovo mesijanski zapadni „izvoz“ liberalnih i demokratskih vrijednosti i normi na prostore koje treba „popravljati“, u kojima je dotad carevao totalitarizam ili autoritarizam. Istovremeno su na tragu i američke wilsonovske idealističko-liberalne tradicije, kao i intervencionizma prisutnog posebice u američkoj vanjskoj politici unatoč istovremenim namjerama izolacionizma. Mada najnoviji trend nalaže da se danas primarna pozornost nekadašnjeg hladnoratovskog predvodnika Zapada – SAD-a, uslijed rasta potencijalnih ugroza na drugim stranama u međunarodnom sustavu usmjerava u većoj mjeri

2 Primjerice implementacija prilagodbe Europskoj Uniji u Ukrajini „zapela“ je u političko-institucionalnom okruženju kronične nestabilnosti, nepovjerenja u institucije, međusobnog interinstitucionalnog nepovjerenja i neučinkovitosti. Tako su strukture odgovorne za eurointegriranje uspostavljene u svim granama vlasti bez primjerene koordinacije, pa time bivaju podređene osobnim interesima, kao i interesima oligarhija i klanova.

3 Energetska sigurnost (energosisigurnost) složena je pojava u međunarodnim odnosima i pri razmatranju aktualnosti nacionalne sigurnosti i sigurnosti uopće. Prema Cvrtili i Bariću (2008:29), danas se obilježja koncepta energosisigurnosti očituju u iscrpljivanju resursa i geografskoj koncentraciji (izvora) energenata, pa je definiraju kao: „(...) sposobnost osiguravanja zadovoljavanja budućih energetskih potreba putem postojanja adekvatnih domaćih resursa koji se iskorištavaju pod ekonomski prihvatljivim uvjetima ili se održavaju kao strateške rezerve, i kroz pristup dostupnim vanjskim izvorima.“ Svakako, energosisigurnost je u 21. st. „(...) važan dio energetske strategije država, ali i dio njihove sigurnosne politike.“ (ibid, 28). Do 2006. godine udio ruskog kapitala u Ukrajini, primjerice na području proizvodnje nafte, porastao je na 90 posto kontrole, a po pitanju opskrbe naftom na čak 85 posto (Suško, 2010:332). Rezultat je to „ekspanzivne energetske strategije“ Moskve, koja je sada u stanju voditi i „energetske ratove“ (Gončar, 2008:29), da bi se posljednjih godina pojavile i tendencije pobjede faktora Rusije na polju informacijskog postsovjetskog prostora.

drugdje (Daleki i Bliski istok), još se uvijek može inicijalno ustvrditi da je (zbog nekih tek donekle i nekih znatno izmijenjenih razloga u posthladnoratovskom razdoblju) stalan zapadni interes prema ovom prostoru nužan.

Što određuje vanjskopolitičke opcije Kijeva od uspostave neovisnosti?

Za razliku od teze da globalni „sustav međuovisnih podsustava“ presudno utječe na sve subjekte i činitelje međunarodnih odnosa na sličan način, autori kopenhavske škole međunarodnih odnosa smatraju kako ovo gledište ne odgovara stvarnoj situaciji. Naime u 21. stoljeću u svijetu postoje regije nestabilnosti i/ili u stalnim sukobima, s druge strane postoje i regije u kojima su države i drugi akteri uspješno uspostavili sigurnosne zajednice koje suzbijaju sukobe i potiču suradnju koja rezultira prosperitetom. Time se kao alternativa globalnom sustavu nudi teorija „regionalnih sigurnosnih kompleksa“ (engl. *regional security complexes*). Europski postsovjetski prostor mogao bi biti jedan takav skup sigurnosnih dilema koncentriranih na jedan razmjerno zaokružen prostor, odnosno razmjerno autonoman sigurnosni kompleks (Buzan; Wæver, 2003:397-442).⁴ Istočnoeuropski sigurnosni kompleks stvarno je i metodološki odvojiv od ostatka Europe, ali i iz šireg (postsovjetskog) prostora. Njegova glavna razlikovna karakteristika u odnosu na cijeli europski prostor sadržajno je određena obilježjima koja se ne mogu tumačiti drugačije nego činjenicom da je dugotrajno bio gotovo neprikosnovena ruska domena, a kad ga se gleda kao postsovjetski prostor, tada bi razlika u odnosu na ostatak tog prostora bila ta da je on ipak civilizacijski europski, pa makar i na specifičan način, čak uz teorijsku mogućnost integriranja u euroatlantske integracije. Pritom nije nevažno ni to da je taj prostor geopolitički izravan susjed današnjoj Europskoj Uniji. Ako se on sastoji od Rusije, Bjelorusije, Ukrajine i Moldavije, morao bi iznutra biti asimetričan u korist Rusije, odakle izvire snažan centripetalni i reintegrirajući utjecaj kao glavni faktorski sadržaj ovome kompleksu.

4 Prema Buzan; Wæver, 2003:6-89: globalni sustav sastoji se od niza podsustava, međusobno različitih regionalnih sigurnosnih kompleksa u okviru kojih postoje svugdje drugačiji subjekti, činitelji i dinamika te specifični sigurnosni problemi. Jedna od njihovih odrednica jest međuovisnost subjekata unutar granica kompleksa, te je određena specifičnim obilježjima regije. Dinamika odnosa unutar regionalnog sigurnosnoga kompleksa određena je materijalnim činiteljima (distribucija moći unutar regije, različite sposobnosti država) te socijalno određenim obrascima ponašanja (suparništvo, kompatibilnost). Promjene unutar kompleksa nastaju pod utjecajem unutarnjih (promjena režima u nekoj od država u regiji) i vanjskih procesa (nestanak ili nastanak država), vanjskih intervencija od strane sila, polova moći ili difuzijskog širenja ideologija, trendova izvan tog područja, pa kompleks, mada relativno autonoman, nije potpuno izoliran od ukupnog međunarodnog sustava.

S druge strane politike Zapada bile su prenošene na europski postkomunistički prostor Srednje i Istočne Europe procesom koji sociolozi nazivaju difuzijom, kao na prostor postbipolarnog sigurnosnog vakuuma i složene postsovjetske društvene anomije, što za posljedicu ima geopolitičko širenje euroatlantskih integracija do današnjih granica, a to su zapadne granice tih zemalja.⁵ Glavni sadržaj difuzijskog procesa širenja europskih normi, civilizacijskih vrijednosti i interesa Zapada istočno, europskom *soft-diplomacijom*, nominalno se svodio na implementaciju procesa i normi demokratizacije i europeizacije, time i do željene stabilizacije tog prostora. Ali politike i instrumenti difuzije oscilirali su i imali sumnjive učinke, ponekad samo deklarativnu vrijednost, te su izazivale veću ili manju podozrivost na Istoku, kako se pokazalo, kao što ni liberalizacija politike i privrede ne donose brze koristi. Kao odgovor na postbipolarni utjecaj i (pre)moć Zapada, u Rusiji su razvijene dvije glavne adaptivne koncepcije: *vesternizacija* i *izolacionizam* (Cigankov, Cigankov, 2008:21-4), s korijenima u općoj ruskoj tradiciji. Kako je ruski izolacionizam dublje korespondirao s idejom suparništva sa Zapadom (ibid., 23) te primjerice starom (iz 21. stoljeća) zamisli „euroazijanizma“ i sličnim idejama, on je u konačnici prihvaćen te je evoluirao u kremaljski projekt „neoeuroazijanizma“, koji podrazumijeva Moskvu kao jedno od ključnih središta moći multipolarnog svijeta. Prema konturama neoeuroazijanizma koji promiče ruski predsjednik V. Putin, Rusija treba biti „europska prema Aziji, slavenska prema Europi, a sveruska prema Slavenima“ (Pahljovska, 2011:51). Riječ je o tzv. ruskom miru („ruskom svijetu“, odnosno domeni ili prostoru).⁶ Time relativno ekspanzivna komponenta tradicionalnog ruskog nacionalizma više nije toliko otvorena, pa ni militantna kao prije, mada su i vojna prisutnost i intervencija u neposrednom „ruskom susjedstvu“ i nadalje prema Kremlju legitimna opcija. Slučaj Rusko-gruzijskog rata iz 2008. godine najbolji je, no ne i jedini primjer ruskog vojnog angažmana u njihovu susjedstvu u postbipolarnom dobu. Zapravo, otvorenim, „vrućim“ ratom prema Gruziji započinje istočnoeuropsko 21. stoljeće u znaku vojnog intervencionizma ruskog susjeda. Sama zamisao neoeuroazijanizma više nije otvoreno imperijalna nego kriptimperijalno-hegemonijska ideja „nove Rusije“, prijemčiva na svim razinama ruskog društva, pa i u stručnoj zajednici,

5 U taj sustav naizgled je moguće uključiti i zemlje Južnoga Kavkaza, s kojima postoje brojne sličnosti, mada one nisu geopolitički susjedi EU-a i NATO-a, te su identitetski neslavenske, te same po sebi trebaju biti promatrane kao posebna situacija. Moldavija, iako neslavenska, ipak jest neizdvojjim dijelom istočnoeuropskog sustava. Unijina zamjenska politika za dosadašnje politiku i proces proširenja EU-a – Europska politika susjedstva (ENP) te Istočno partnerstvo – uključuje ove zemlje u zajednički diskurs.

6 Ovaj je koncept promican putem ruske države pomoću dva ključna instrumenta: ruske pravoslavne crkve i Fonda ‘Ruski svijet’ utemeljenog Putinovim ukazom (2007.). Ovaj Fond uključuje predstavnika predsjedničke administracije, ministra vanjskih poslova i ministra obrazovanja. Vidjeti: <http://russkiymir.ru>

naravno i u Kremlju. Faktorskim utjecajem koji Rusija provodi putem proruskog demografske (Hmeljko, 2004:3-12) i mentalitetske sovjetonostalgične slike *homo sovieticus*, kojima je Rusija supstitut idealizirane i selektivno konstruirane prošlosti, kao i mita o nepobjedivoj Crvenoj armiji, ovo se odražava na društvene uvjete te autonomnost, sa- držaje i taktiku vanjskopolitičkog sustava Ukrajine.⁷

Dakle nakon pada 1990-ih godina novim jačanjem Rusije i razmjernim slabljenjem difuzijskoga kapaciteta Zapada zapravo se razvijaju stremjenja da se nominalno miro- ljubiva međuovisnost i normativno-interesna difuzija Zapada, kao i neke realpolitičke antiruske međunarodne organizacije, suzbiju stvarnim interesom i akcijom Kremlja. Na Zapadu zamišljeno nominalno multilateralno odlučivanje na razini „novog svjet- skog poretka“, koje je pak funkcioniralo na razini unipolarnosti, zapravo se pretvara u multipolarni svijet koji podrazumijeva najmanje dvije hegemonije u Europi, u svijet novih hegemonija i ravnoteža snaga. U tom svijetu Rusija na svom hegemonijskom prostoru, ali i šire, organizira jačanje sa svoje strane vođene asimetrične „međuovi- snosti“ (zapravo ovisnosti) i „integracije“. Rusija je razvila iskorištavanje ambicija po- jedinih članica EU-a kako bi ih upotrijebila jedne protiv drugih, kao i protiv striktnih stavova središnjih unijskih institucija.⁸ Diplomatska podrška izvan „ruskog mira“ ova- kvim nastojanjima razvija se, između ostalog, i kao sustav bilateralnih odnosa s onima koji nisu sastavnim dijelom Zapada, ili gdje se mogu pojaviti ili gdje postoje napukline u ionako upitnom posthladnoratovskom zapadnom jedinstvu. Takav razvoj događanja u funkciji je neslužbene potvrde i prihvaćanja na svim stranama ruske (neo)hegemoni- je u Istočnoj Europi i prema Ukrajini kao ključnoj neruskoj postsovjetskoj državi kao primjerenog pragmatičnog i zakonitoga koncepta. Pritom se oblikovao razmjerno au- tonoman regionalni sigurnosni kompleks. Ali provjerimo postojanje toga kompleksa

7 Prema istraživanjima neovisnog kijevskog Razumkovog centra zamjetan je porast postotka ispitanih u svim ukrajinskim „oblastima“ koje smatraju da službeni Kijev treba prioritarno razvijati odnose s Ru- sijom (2008.; 51,1 posto), dok se postotak onih koji preferiraju EU kao prioritet zadržava na oko 27,5 posto, a SAD doživljava kontinuirani pad popularnosti kao prioritet (0,6 posto). Vidjeti: http://www.ra- zumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=305. Danas ukrajinska vladajuća, a onda vodeća opozicijska stran- ka regija V. Janukoviča, koja predstavlja rusofone, istok i jug Ukrajine, biznise u Donbaškom bazenu, te Donbaški i Dnjepropetrovski klan, iskoristila je rastuću nepopularnost Zapada i potpisala (4. kolovoza 2007.) memorandum s Putinovom strankom Jedinstvena Rusija o potvrdi ranijih suradničkih sporazu- ma o bliskoj suradnji i koja je potvrdila njihovu spremnost na „produblivanje strateškog partnerstva“ između njihovih zemalja. Vidjeti: <http://www.partyofregions.org.ua/pr-east-west/46b46dc99e43c>. U kasnijoj predsjedničkoj kampanji Janukovič je koristio ovu vektorsku platformu prema Rusiji, ističući kako „Rusija jest i ostaje strateški partner, prijateljska i bratska država“. Vidjeti Janukovičev izborni pro- gram: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/12/3001102/>.

8 Primjerice V. Putin ponudio je Berlinu bliske energetske odnose kako bi ga udaljili od interesa istočnih članica, kao i interesa Ukrajine. Tako se jaz između briselske retorike i stvarnosti zapravo produbljuje. Rusija je odbila i odredbe predložene Energetskom poveljom koje je podrazumijevala. S druge strane po pitanjima ruske eksklave Kalinjingrad, Rusija može računati na razumijevanje Pariza, Rima i Madrida.

u svjetlu utjecaja koji imaju na Istočnu Europu drugi polovi u multipolranom svijetu. Najznačajniji su: NATO, predvođen nezamjenjivim SAD-om; EU, s internom dominacijom „Stare Europe“ i strateške osovine Berlin-Pariz, dok udio u vanjskoj politici EU-a prema Ukrajini imaju i postkomunističke i relativno proameričke članice EU-a („Nova Europa“). Uz NATO i EU kao pretpostavljena dva pola moći te Rusiju, moglo bi se govoriti i o modelu strateškog trokuta odnosa oko Ukrajine, ali ta se teza čini upitnom. Zapravo, uočavanjem značajki sadržaja i primjera akcije tih pretpostavljenih polova moći i karakteristike njihovih međusobnih odnosa te je li, i ako jest, na koji način Ukrajina danas u fokusu njihovih odnosa, mogla bi se potvrditi, korigirati ili odbaciti teza o postojanju regionalnog istočnoeuropskog sigurnosnog kompleksa koji određuje vanjskopolitičke mogućnosti Kijeva. Kriterij za uspostavu strateškog trokuta oko Ukrajine proizlazi iz odgovora na pitanje: *Uzimaju li ova tri aktera u obzir jedan drugoga, zanimaju li se oni za Ukrajinu?* U dodatku tradicionalnim američko-ruskim susretima na vrhu, pojavljuje se nova tradicija uobičajenih euro-ruskih samita, dok NATO-ova uloga u svijetu ponekad potpuno zasjenjuje sigurnosne ambicije nedovoljno složnog EU-a predvođenog osovinom Pariz-Berlin, ali u kojemu se nalaze i neutralne i postkomunističke (s određenim negativnim sentimentima prema Rusiji) države, s nekim svojim partikularnim preferencijama (primjerice Bukurešt prema Kišinjevu, ili Varšava prema Kijevu). Zajednički vanjskopolitički sustav Unije pokušava se stalno održati u okvirima „zajedništva“ i utjelovljivati Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a (engl. Common Foreign and Security Policy – CFSP). Relativnost njegove autonomnosti i zajedništva ne izvire samo iz specifičnog odnosa prema primjerice NATO-u, već je upitno i CFSP-ovo stvarno postojanje. Naime EU nije dokinuo vanjsku politiku zemalja članica.⁹ Rusija time ima priliku ignorirati EU kao cjelinu i uspostavljati partikularne veze primjerice s Berlinom ili Parizom, utječući time i na NATO-ovo zajedništvo, a funkcioniranje NATO-a biva ograničeno ponajprije općepoznatom nužnosti konsenzusa među članicama unatoč vodstvu SAD-a (Bukureštanski samit NATO-a 2008. godine, unatoč velikom zagovoru SAD-a, ignorirao je želje Kijeva i Tbilisija da im se otvore vrata ulaska u NATO). Prožetost zajedničkim članstvom u NATO-u i EU-u jest argument koji dovodi u pitanje postojanje ovih dviju članica pretpostavljenog trokuta „imperijalnih kolega“. Zajedništvo unutar CFSP-a jedva da je prepoznatljivo i

⁹ U odnosu na NATO, u pitanju je i (uglavnom) preklapanje u članstvu u dvije organizacije, ali i Europljani imaju i svoj poseban „identitet“ u NATO-u: Zajednička sigurnosna i obrambena politika (engl. Common Security and Defence Policy – CSDP), otprije znana kao Europska sigurnosna i obrambena politika (engl. European Security and Defence Policy – ESDP), čija je domena vezana za obrambeni i vojni vid te „politike“ EU-a. Iako CFSP institucionalno postoji te ponekad učinkovito funkcionira (primjer uspješnog razdruživanja Srbije i Crne Gore), praksa je pokazala da jednako tako može biti i jednim dijelom ili u potpunosti zanemaren u „korist“ onih zemalja-članica koje procijene da im pogoduje „soliranje“ na međunarodnoj sceni (Kuko, 2006:45-6).

ponekad je marginalnog značaja. CFSP razvija formaliziranu¹⁰ Europsku politiku susjedstva (engl. European Neighbourhood Policy – ENP) u okviru inicijative Europske komisije još 2003. godine, u smislu strateškog projekta Proširene Europe (engl. Wider Europe) koji je podrazumijevao, nakon Unijinog megaproširenja iz 2004. i 2007., EU kao potentnu regionalnu međuovisnu „meku silu“ i „demokratsku hegemoniju“ u Europi i u njezinu susjedstvu. ENP je u okviru Proširene Europe isprva neizdiferenciran te usmjeren i znatno šire,¹¹ prema cjelokupnom kontinentalnom susjedstvu, a ne samo prema zemljama koje se tada tek „stidljivo“ terminološki izdvajaju iz postsovjetskog formata ZND-a (Ukrajina, Moldavija i Bjelorusija kao *Western Newly Independent States*).¹² Kasnije je unutar ENP-a napravljena razlika koja istočneuropske zemlje stavlja u okvir tzv. **Istočnog partnerstva** (inaugurirano u Pragu 7. svibnja 2009.), dok je za ostale predviđen okvir tzv. **Unije za Mediteran** (od 2008.). S druge strane NATO nije razvio posebno terminološko tretiranje takvih zemalja premda je jedno vrijeme njegova pozornost prema Ukrajini, kao najvažnijoj od tih zemalja, bila povećana. Ali nakon spomenutog Bukureštanskog samita, tada ukrajinski premijer pa predsjednik,

10 Početno „soliranje“ postkomunističke Poljske u odnosu na istok Europe, pomoću tzv. Istočne dimenzije CFSP-a, bila je neslužbena inicijativa Varšave neposredno prije njezina uključivanja u EU u statusu ravnopravnog člana i indikator je posebnosti interesa država članica prema Kijevu kao dijelu ukupnog istočneuropskog prostora.

11 Upitna je svrsishodnost stavljanja u isti koš svih Europskoj Uniji susjednih zemalja različitih po svom geopolitičkom položaju, demografskim potencijalima, interesima, razvoju, kulturi... Nedostatak diferencijacije očit je jer se unutar projekta Proširene Europe nalaze i zemlje Magreba (Maroko, Alžir, Tunis, Libija), Mašreka (Egipat, Izrael, Jordan, Palestinska Samouprava, Libanon, Sirija) te južokavkaskke zemlje (Gruzija, Armenija, Azerbajdžan). Nakon što je 12. lipnja 2004. ENP proširen na Gruziju, Armeniju i Azerbajdžan, sve su zemlje crnomorske regije uključene u razvitak „bliskih odnosa“ s EU-om u skladu sa željom predsjednika Europske komisije R. Prodića o razvitku *prstena prijatelja* oko proširenog EU-a.

12 Ukrajinski autor Kopijka (2008:248) ističe da je „status susjedstva“ priznat Kijevu (kasnije i drugima) od strane EU-a kompromisno rješenje između s jedne strane otvorenih nastojanja oko zadobivanja jasnih naznaka o članstvu Ukrajine u EU-u od strane vanjskopolitičkog sustava Kijeva od 2002., kao avangardnog u tim nastojanjima u odnosu na sve ostale zemlje kasnije uključene u ENP, koje su dakle dobile status „susjeda“. To se dogodilo nakon samita EU-a u Luksemburgu (travanj 2002.). S druge strane kompromisa riječ je dakle o stvarnom interesu, težnjama i mogućnostima Bruxellesa nakon megaproširenja iz srpnja 2004. Otad se, uslijed „zasićenosti proširenjima“, Bruxelles morao okrenuti strategiji strateške obustave procesa proširenja prema ostatku Europe, izuzevši Zapadni Balkan („strateško unutarnje dvorište“ budućeg proširenog EU-a), a da se obustava procesa proširenja izričito ne spominje na taj način. Kako je Kijev bio najambiciozniji i zapravo jedini mogući kandidat iz postsovjetskog prostora nakon nadolazećeg proširenja iz srpnja 2004., taj je kompromis izgledao kao dovoljno optimalan odgovor kijevskim eurointegracijskim težnjama, a da se potencijal i momentum reformi ne ponište. To pak znači da je Ukrajina razmjerno nezasluženo stavljena ipak u isti koš s onima koji tada nisu ispunjavali ni minimum Kopenhaških (1993.) i Madridskih (1995.) kriterija i koji zbog unutarnjeg stanja i neotpočinjanja demokratske tranzicije ne „zaslužuju“ podršku Bruxellesa (Bjelorusija) te s onima koji nemaju ni teoretsku mogućnost ulaska u EU (sjevernoafričke i bliskoistočne zemlje).

Janukovič, uspješno odbacuje pitanje uključivanja Ukrajine u NATO, čime ona ponajprije ostaje u okvirima predodžbe NATO-ova bilateralnog instrumenta Pfp-a (engl. Partnership for Peace – Partnerstvo za mir) stvorenog za sve postkomunističke zemlje.

Ukrajina kao četvrti akter, uslijed objektivnih danosti u međunarodnim odnosima, pokazalo se, „igra“ pasivnu ulogu, odnosno više je objektom nego subjektom međunarodnih odnosa. U suprotnosti s prvotnim očekivanjima Zapada, Kijev nije uspio postati regionalnim vođom među zemljama WNIS-a, na Crnom moru ili u okviru proameričkog GUAM-a,¹³ a ni u smislu razrješenja pridnjestrovskog sukoba u Moldaviji, i/ili drugih inicijativa. Mada se *a priori* podrazumijevalo da je Rusija umanjene važnosti u odnosu na nekadašnji SSSR, ona je osobito u doba V. Putina zadobila geopolitičku, sigurnosno-vojnu i geostratešku poziciju ključnog igrača na istočneuropskom prostoru kao energetska supersila (Goldman, 2008:1-11; 14-6). Energetska ovisnost o Rusiji očitovala se i na unutarnjoj slozi Zapada i na euroatlantskim ambicijama Kijeva. Rast cijena zemnog plina i nafte doveo je Moskvu u asimetrično bolju poziciju od konzumenata na Zapadu, koji otad preferiraju povoljne odnose s Moskvom.¹⁴ Također, Ruska Federacija intenzivno traži nove načine i formalne okvire u obliku ZND-a i novouspostavljenih

13 Tijekom (za Zapad) optimističnih 1990-ih godina odvijali su se pokušaji od strane američke politike koji su trebali rezultirati čvrstim organizacijskim i interesnim povezivanjem zemalja poput Ukrajine i Moldavije s južokavkaskim zemljama (Gruzija i Azerbajdžan) u GUAM, čime bi se zapravo stvorio specifičan regionalni sigurnosni kompleks na južnom obodu Rusije, ali bez sudjelovanja Kremļa, dok bi s druge strane bili uključeni SAD i NATO. Od početka GUAM nije samo forum za razmjenu mišljenja i zajednički nastup četiriju zemalja, on postaje dijelom ukupnih napora alijanse koji su trebali uroditi povećanom američkom i smanjenom ruskom prisutnošću na Crnom moru i Kavkazu povećanjem stupnja energetske sigurnosti. Odmah po uspostavi naglašeno je da zemlje GUAM-a *pozdravljaju Povelju o posebnom partnerstvu između NATO-a i Ukrajine*. Vidjeti: *Joint Communiqué of the Meeting of the Presidents of Azerbaijan, Georgia, Moldova and Ukraine*, Strasbourg, 10. listopada 1997. Također, zajednički nastup GUAM-a trebao je pospješiti rješavanje drugih sigurnosnih pitanja na energetske koridoru Europa-Središnja Azija. Ipak, neuspjeh u temeljnim zadaćama zabilježen je te je izazvano povećano rusko nezadovoljstvo.

14 “Strategist in Brussels no longer talk sweetly of encircling the enlarged European Union with a ‘ring of friends’”, vidjeti *The Economist*, članak “Russia and the European Union, Dark skies to the east”, svezak 370, br. 8363, 21. veljače 2004., str. 27-8. „Putinova“ Rusija tijekom vremena izražava nezadovoljstvo nedostatkom političke volje EU-a da nastavi institucionalizaciju sigurnosnih odnosa kako bi se uspostavilo zajedničko rusko-unijsko tijelo, kao što je to NRC s NATO-om. Moskva nije bila zadovoljna ni pokušajima EU-a da tretira ruske sudionike u Bruxellesu kao manje važne u zajedničkim operacijama. Sve to dovelo je do obezvređivanja rusko-unijskog strateškog partnerstva, što se odrazilo u činjenici da **u kontekstu postsovjetskog prostora EU više ne može računati na suradnju Rusije** (Samokhvalov, 2007:21-2). Aktivnosti EU-a i NATO-a u nekadašnjim sovjetskim republikama i ruskom interesnom prostoru (Gruzija i Moldavija), zanemarujući ruske sigurnosne strukture i interese, izazivale su osjećaj isključenosti Moskve. Ukrajinska kriza iz 2004. godine postala je novim indikatorom da sigurnosne strukture predložene od strane NATO-a i EU-a imaju veću političku težinu na prostoru bivšeg SSSR-a od ruskih pokušaja, čemu se Kremlj počeo odlučno odupirati.

međunarodnih organizacija kojima je ona na čelu,¹⁵ a za povećanje i osnaženje (re)integrativnih silnica, tretirajući postsovjetske zemlje kao domenu od posebnog strateškog interesa (*Koncepcija*, 2008), i uz latentnu prijetnju vrlo relativistički shvaćene neovisnosti i suverenosti.¹⁶ S druge strane EU razvija specifične organizacijske inicijative na prostoru WNIS-a, a i šire. Crnomorska ekonomska suradnja (engl. Black Sea Economic Cooperation – BSEC) uspostavljena je kao okvir i forum nadahnut teorijskom manтром o nužnosti međuovisnosti po „mekim“ sigurnosnim pitanjima, što uključuje bilateralne i multilateralne napore u pretvaranju tzv. šire crnomorske regije u zonu mira, suradnje i stabilnosti, ali koji uključuje i Tursku (nezadovoljnu primjerice nekim drugim rješenjima, poput GUAM-a) i Rusiju, čime se za jednim stolom mogu naći oni koji su protiv povećanja ruskog utjecaja u Crnomorju i Moskva.¹⁷ EU 2007. godine usvaja još dvije zasebne inicijative, Europska komisija (1. travnja) stvara *Crnomorsku sinergiju – novu regionalnu suradničku inicijativu* (engl. Black Sea Synergy – BSS) kao interakcijski okvir EU-a i BSEC-a; te (5. prosinca) *Pojačani ENP* (engl. Strengthened European Neighborhood Policy) s naglaskom na „implementaciji“ postojećih posvećenosti partnerskih zemalja i EU-a. Ipak, učinci BSEC-a i BSS-a u demokratizaciji crnomorskih zemalja, kao i u rješavanju zamrznutih sukoba u Pridnjestrovlju, na Južnom Kavkazu, Krimu i drugdje **zanemarivi** su.¹⁸ No Kijev ne postaje regionalnim igračem, a pretpostavljeni geostrateški i geopolitički trokut, ukoliko ga se može i uočiti, gubi na svojoj važnosti.

15 CSTO (Collective Security Treaty Organization) predstavlja *Taškentski ugovor* (2002.), kao vojnu komponentu ZND-a i panadan NATO-u (Samokhvalov, 2007:13-4). Uz carinske unije (*Eurasian Economic Community – EurAsEC*) potpisane 29. ožujka 1996. i Šangajske inicijative (*Shanghai Cooperation Organization – SCO*) koje Rusiju povezuju s Kinom, tu su i druge organizacije. Jedinstveni ekonomski prostor (*Single Economic Space – SES*) oblikovan je u rujnu 2003. na samitu ZND-u na Jalti. Međutim, sam Kijev odmah je blokirao SES već pri potpisivanju dokumenta.

16 Povlačenje bilo koje bivše sovjetske republike iz okvira ZND-a povlači sa sobom mogućnost preispitivanja granica, na osnovi članka 5. Sporazuma o uspostavi ZND-a iz Bjeloveže u Bjelorusiji (prosinac 1991.), ali su neupitne dok je zemlja članica ZND-a.

17 Za EU, BSEC je organizacija na tragu EU-ove politike ENP-a, i tu Kijevu nije namijenjena značajnija uloga. Inače, BSEC uključuje sve crnomorske, ali i neke zemlje koje to nisu (Ukrajina i Rusija, Gruzija, Armenija, Azerbajdžan, Turska, Grčka, Albanija, Srbija, Bugarska, Rumunjska i Moldavija). Predložena polja suradnje EU-a i BSEC-a prema BSS-u jesu: modernizacija proizvodnje energije i njezina transporta, zatim trgovina i razvoj, borba protiv organiziranoga kriminala, *trafficking* oružja i ljudi, borba protiv terorizma, zaštita okoliša, dobra uprava i unapređivanje demokratskih institucija, te se načelno ohrabruju inicijative i dijalog oko zamrznutih sukoba.

18 Neke druge inicijative EU-a jesu: Zajednica demokratskog izbora (*Community of Democratic Choice – CDC*). Vidjeti: Jean-Christophe Peuch, *Ukraine: Regional Leaders Set Up Community Of Democratic Choice*, RFE/RL 2. prosinca 2005., <http://www.rferl.org/content/article/1063461.html>), pa Crnomorski forum za partnerstvo i dijalog (*Black Sea Forum for Partnership and Dialogue – BSF*), kao inicijativa Bukurešta (lipanj 2006.). Vidjeti: <http://www.blackseforum.org/>.

Inicijative i mogućnosti vanjskopolitičkih koncepcija Kijeva i utjecaj Rusije

Druga perspektiva kojom bi se otkrilo postojanje faktora Rusije pretočenog u regionalni istočnoeuropski sigurnosni kompleks značila bi uočavanje djelovanja i rezultata vanjske politike Kijeva. Od prvog ukrajinskog predsjednika¹⁹ L. Kravčuka (1991. – 1994.) i u doba ruskog predsjednika B. Jeljcina Rusija je aktivno promicala tezu da je regionalni kontekst (Istočne Europe) važan diskurs ruske sigurnosti, od Karaganove doktrine iz 1992. godine kojom Ruse u Istočnoj Europi treba koristiti kao „humanitarno oruđe“ u ruskom „bliskom susjedstvu“ u svrhu dugoročnih strateških interesa Rusije²⁰ do danas (Manžola, Hiljko, 2010:37). „Multivektorizam“ drugog ukrajinskog predsjednika L. Kučme (1994. – 2004.) bio je dezideologizirani i „pragmatični“ pokušaj podjednakog usmjerenja svih pravaca (vektora) vanjske politike prema mnogim „strateški važnim“ vanjskim međunarodnim akterima. EZ/EU i NATO odgovaraju relativno pozitivnim politikama prema Kijevu, pa se tada stvara koncept „partnersko-suradničke“ politike (okvir PCA primjerice),²¹ na tragu euroatlantskih ambicija Kijeva.

19 U Ukrajini njezini predsjednici mogu biti smatrani istinskim šefovima vanjskopolitičkog sustava zbog specifičnog ukrajinskog semiprezidencijalizma. Oni su do 2006. godine kao *domaine réservée* imali ovlast izravnog imenovanja ministara obrane, nadzor nad nacionalnom sigurnosti i imenovanje ministara vanjskih poslova, kojima se nije moglo izglasati nepovjerenje u parlamentu, što instituciju predsjednika Ukrajine *de facto* čini odlučujućim čimbenikom, a svakako i šefom vanjskopolitičkog i sigurnosnog sustava.

20 S. Karaganov jedan je od najutjecajnijih ruskih stručnjaka i savjetnik predsjednika Jeljcina i Putina. O utjecajnoj Karaganovoj doktrini vidjeti: D. Smith, A. Pabriks, A. Purs, Th. Lane, *The Baltic States: Estonia Latvia and Lithuania (Postcommunist States and Nations)*, Routledge, 2002., str. 161. Rat u Gruziji 2008. na tragu je takve „humanitarne politike“ Rusije. Vidjeti i: *'Humanitarian Dimension' of Russian Foreign Policy toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States*, Riga, 2009.

21 Glavni instrument EU-a prema Ukrajini tijekom 1990-ih bio je PCA (Sporazum o parterstvu i suradnji, engl. *Partnership and Cooperation Agreement*), a sastoji se od „košare“ pomiješanih alata prenesenih iz drugih politika EU-a (Kuko, 2006:170) radi političkog dijaloga, suradnje u trgovini, privredi, energiji, tehnologiji, okolišu i društvenim pitanjima. EU s SAD-om (1997.) donosi zajednički *Communique* koji ističe da je ukrajinska demokratizacija jedan od preduvjeta za stabilnost Europe (Kuzio, 2000:155). PCA je ratificiran 1998., a 1999. EU usvaja *Common Strategy on Ukraine*, bez naznaka članstva. Zatim se 2000. donosi *Programme of Integration of Ukraine to the EU*, pa je Kučma imenovao Juščenka premijerom, čime su demokracija i tržišna ekonomija bilježili određeni napredak. Samit u Göteborgu 2001. Kijev smješta u sekciju *Future of Europe* umjesto *External Affairs*, a u predsjedničkim zaključcima bila je pozvana na europsku konferenciju u Bruxellesu, da bi pri posjetu Kijevu iste godine Solana zaključio da je Bruxelles zadovoljan reformama, ali da je Kijev još na dugom putu. Međutim, iako je Ukrajina izvorno bila povezivana sa zemljama kandidatima poput Bugarske, Rumunjske, Slovačke, Litve i Latvije na luksemburškom Europskom vijeću 1999., kasniji razvoj događanja (stavljanje u okvir ENP-a, bez vizije članstva) bit će razočaravajući.

Ipak, širi okvir ENP-a, kako je rečeno, nije podrazumijevao diverzifikaciju EU-a prema Kijevu, dok su ga navedene druge inicijative naizgled smještale čak i u ulogu vođe, ali bez uspjeha. U tom je kontekstu mogućnost odustajanja od potpune emancipacije od Moskve bila osnovom za Kučmino vanjskopolitičko manevriranje prema svim komponentama strateškog trokuta te osnovom dodavanja na vlastitoj težini i značaju Kijeva u međunarodnim odnosima, a nakon denuklearizacije Ukrajine, kojom je ta zemlja u doba Kravčuka, i uz diplomatski pritisak Zapada (ponaprije SAD-a), izgubila na relativnoj težini.²² Također, Kučmin „pragmatizam“ očituje se i u tome da se on kao predsjednik nastojao učvrstiti na svom položaju unutar semiprezidencijalnog sustava slabog partijskog sustava oslobođanjem od ovisnosti na unutarnjem planu od snažnog unutarnjopolitičkog izvaninstitucionalnog i izvanustavnog utjecaja ukrajinskih prokremaljskih oligarhijsko-klanskih strukutra (Kubicek, 1999.; Kovaleva, 2007.), koje jesu bile zaslužne za prvotni Kučmin politički uspjeh i uspon, a koje su mu sada smetale. Dezideologizacija i (tako popularna) „pragmatičnost“ u ukrajinskoj politici (do danas) podrazumijevali su da se proces „približavanja“ Zapadu odvija bez stvarne predanosti Kučme pozapadnjenju i demokratizaciji Ukrajine, kao i uz transformacijske zastoje drugdje (na privrednom planu i krupne deficite civilnog društva). Radi se o inerciji autoritarne društveno-političke klime, nepostojanju demokratskih tradicija sličnom ruskoj stvarnosti, a da se unutarnji autoritarizam, „kučmanizam“ ne „popravi“ i da se Ukrajina istinski demokratizira.²³ U drugom dijelu Kučmina mandata (2000. – 2004.) njegova je unutarnja retorika nominalno i dalje retorički promicala euroatlantske integracije, ali EU već tada odustaje od sinergijske politike s SAD-om u doba predsjednika Busha, koji „solira“ s projektima poput GUAM-a. Tako se nužno prema Kijevu istovremeno „razvio“ ne samo razmjerno služben afirmativni, već i isključujući stav, pa je multivektorizam bio jalovo taktiziranje u međunarodnim okolnostima s brojnim „strateškim partnerima“ dok se evolucija iz unipolarnosti u multipolarnost odvijala

22 Multivektorizmom namjeravala se zadržati kontinuirana pozornost EU-a i SAD-a. Kučmina želja, u prvom dijelu njegova mandata (do 2000. godine), da se umanjí značaj višedimenzionalnog i gravitacijski snažnog faktora Rusije za Ukrajinu u odigravanju uloge supstituta Moskve na prostoru WNIS-a odgovarala je tada i sinergijskom djelovanju Zapada. Tada je Kučma, kasnije i Juščenko, govorio o ukrajinskoj geografiji, kulturi i povijesti kao isključivo europskoj, pa su oboje **ignorirali činjenicu u kolikoj je mjeri usvojena politička kultura iz doba carizma i sovjetskog euroazijanizma** (Kuzio, 2006:101). Zapravo, na određeni način pogrešne procjene ostaju stvarnim problemom Ukrajine do danas.

23 Vidjeti: *EU/Ukraine ENP Action Plan*, 2005., str. 2,6,25,27-28, www.delukr.ec.europa.eu. Ukrajina i danas spada u kategoriju „manjkave“ ili „upravljané“ demokracije. Naime takve se kvazidemokratske režime može naći na postsovjetskom prostoru gdje se radi o „defektnim varijantama demokratskih sustava“ (Merkel, 2011:11).

na svjetskoj razini, iz eurooptimizma u porast euroskepticizma, te prema propitivanju mogućnosti „produbljivanja“ eurointegracije unutar geopolitičkih okvira iz 2007. godine te uz porast značenja energosigurnosti. U konačnici se zbilo prepuštanje vanjske politike Kijeva „pragmatičnoj“ stihiji, uz opstajanje isključivo američke podrške jer i nakon Kučme ukrajinska društveno-politička i privredna stvarnost ostaje obilježena oligarhijama, klijentelizmom i kapilarnom korupcijom, zapravo faktorom Rusije. Prepuštanje povijesnoj inerciji i gubljenje povjerenja u političku elitu, sustav i institucije unutar Ukrajine u drugom desetljeću ukrajinske neovisnosti dovode do toga da čak i ruski predsjednik postaje najpopularniji političar u Ukrajini.²⁴ Gubitak interesa za Kijev od strane Zapada rezultira raspadom prilika za „soliranje“ kijevskih predsjednika, a unutarnji deficiti kapaciteta transformacije i evolucija u multipolarizam odnijeli su i u doba „narančastih“ svoj danak.²⁵ Ovo stanje s vremenom je potpuno erodiralo nadu i ono malo reformskog i prozapadnog pregnuća Kijeva i ukrajinskog civilnog društva. Iako Kijev uistinu nije bio „dobar đak“ (Sherr, 2003:118-9; Kubicek, 2003:150-73), EU je ipak prema Kijevu provodio placebo-politiku (o tome se pita, zapravo tako procjenjuje unijsku politiku stručnjak M. Emerson, 2004., zapaženo „omiljen“ među ukrajinskim stručnjacima), usmjerenu na uskogrudne interese vlastitih članica, a ne na altruizam (Demčuk, 2004:123). Iako službena retorika unijskih dužnosnika zadržava visok vrijednosni patos, na djelu je „europski pragmatizam“ (Kopijka, Manžola, Vesela, 2012:20) kao „lošije rješenje nego da se ne provodi nikakva politika“, što „izazva skepsu u Ukrajini oko stvarnih ciljeva EU-a“ (Emerson, 2004:1). Kijev biva iznova, i nakon pobjede „narančastih“, redovito „savjetovan“ da provodi teške unutarnje strukturne reforme mada uporno izostaje obećanje kandidature, a politika *integracija/uvjetovanosti* jest ona „mrkva“ koja uistinu sprečava strahove od „neuzimanja u obzir“ od strane EU-a, uozbiljuje napore i pridonosi motivaciji za strukturne promjene u zemlji aspirantu i opravdava primjenu „batine“, odnosno unijski zahtjev za reformama (Kuko, 2006:78-81). Uz zbnjujuće ukrajinsko povijesno nacionalno-identitetsko iskustvo, Kijev se nije mogao nametnuti Zapadu, a opstaju nadalje i loši i kontraproduktivni i isključujući stereotipi o istočnjacima, čime se potvrđuje logika i nužnost ostajanja Kijeva pod snažnim

24 Vidjeti: Minakov, Mihail, „Labirinti priznanja: dvadesetogodišnji simbolični razvod Rusije i Ukrajine“, Političke analize, br. 7, str. 9-13, Zagreb, 2011.

25 Kuzio (2003:24-5) u svojoj ocjeni ističe da je multivektorska politika pogodovala samo Moskvi jer je Zapad primao nedosljedne i proturječne signale. Dakle posljedično, takvom postaje i reakcija Zapada, pa gotovo identičan sadržaj zapadne retorike i politike u pojedinim prijestolnicama opstaje i nakon pobjede otvoreno prozapadne opcije u Ukrajini krajem 2004. godine.

kumulativnim učinkom fakotra Rusije.²⁶ Te okolnosti danas rezultiraju (samo)proklamiranom „neutralnošću“ i „neblokovskim“ statusom Kijeva mada su Janukovičevi akciji vanjske politike naslonjeni na proturječne i neodržive postulate:

1. (fiktivna) neutralnost uz koketiranje s euroazijskom integracijom s Rusijom;
2. (fiktivni) samoproглаšeni neblokovski status Kijeva i protuzapadnjaštvo;
3. toleriranje „regionalizma“ i utišanog ruskog iredentizma na Krimu;
4. sveukupni ekonomski i jaki kulturni utjecaj Ruske Federacije u Ukrajini;
5. izričito odbijanje integriranja u NATO na neodređeno vrijeme.

Zaključak

Kako je moderna država utemeljena na geografsko-teritorijalnom principu, posthladnoratovski procesi stabiliziranja i ujedinjenja europskoga kontinenta vođeni od strane središta moći na Zapadu vodili su ka međuovisnosti i dekonstrukciji državnih granica te produljivanju europskog integriranja. Dakako, dosadašnja politika proširenja EU-a (i NATO-a, koji su bili donekle simultani i usklađeni procesi) izvršila je razmjerno uspješno proširenje zone mira, prosperiteta, demokracije, sigurnosti i stabilnosti prema Istoku, ali izgleda da je došla do svojih krajnjih granica i da je apsorpcijski kapacitet NATO-a i EU-a upitan. Ipak, čak se ni u dosad intgriranoj Europi nije potpuno odustalo od unutarnjih granica, a još manje od vlastite vanjske politike i prioriteta unutar CFSP-a, uz porast unutarnje diferenciranosti unutar EU-a, pesimizma, nedostatka vizije i stanja opće krize. Potkopana jedinstvenost i solidarnost članica EU-a utječu na mogućnosti CFSP-a u uvjetima izmijenjenih međunarodnih okolnosti multipolarizma. S druge strane Kremlj obnavlja neke stare geopolitičke koncepcije zadržavanja kontrole nad najvećim dijelom svog nekadašnjeg imperijalnog prostora, također umanjivanjem značenja granica država nastalih nakon raspada SSSR-a, relativiziranjem njihova suvereniteta i identiteta, time i prelijevanjem svoje unutarnje u vanjsku politiku.

26 Tjeranje „hirova“, a bez naznake o „mrkvi“ moglo se shvatiti i kao „kalkulirani prijezir“ i „pogodna kudnja“ Kijevu dovedenog do statusa europskih „parija“ (Kuzio, 2003:26). O Ukrajini se od strane Zapada počinje govoriti kao o „ukrajinskoj fronti“, „granici“ (engl. Ukrainian front, frontier) i „zamoru Ukrajinom“ (engl. Ukrainian fatigue syndrome), a nakon pobjede Janukoviča 2010. pojedinci na Zapadu naglašavaju da je sada „red“ da Rusija „trpi“ Ukrajinu (Pieklo, 2010:71-6; Wilson, 2010.; Charap, 2010.; Dickinson, 2010.). Vidjeti i: “Ukrainian Front” and Problem of Gas Supplies to Europe, National Energy Security Fund, Research and Markets, veljača 2010., dostupno na: http://www.researchandmarkets.com/reportinfo.asp?report_id=1198977; Ukraine-EU Summit - Ukraine Fatigue Forestalls Progress in Relations, Research and Markets, prosinac 2009., dostupno na: http://www.researchandmarkets.com/reportinfo.asp?report_id=1195906; http://www.nytimes.com/2010/02/10/opinion/10iht-edpifer.html?_r=1; “Ukraine fatigue grips disappointed East Europeans”, Kyev Post, 3. veljače 2012., <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/58581/>.

U multipolarnom svijetu ravnoteža sila postaje ponovno aktualna, uz kryptoimperijalno shvaćanje Kremlja kako je riječ isključivo o igri s nultim ishodom, gdje se dobitak jedne strane postiže samo na račun gubitka suparničke. Eurointegracijski zastoj daje priliku faktoru Rusije. On djeluje kumulativno i onemogućuje homeostatičnost unutar Ukrajine, gdje nije izvjesna ni pojava ukrajinskog Mandele ni stvarne političke snage koja bi dovršila njezinu unutarnju demokratizacijsku stabilizaciju, okončala tranzicije i/ili spriječila zamjetna retrogradna društveno-politička nastojanja. Nejedinstveni Zapad nije u mogućnosti ozbiljno poremetiti opstajanje istočneuropskog regionalnog sigurnosnoga kompleksa u kojem Rusija ne dominira apsolutno, ali je njezin utjecaj ključan. Brisleski ENP i Istočno partnerstvo prema Kijevu pokušavaju smanjivati ove geopolitičke danosti, pokušavaju i nadalje smanjivati značenje granica u institucionalnom, transakcijskom i kulturnom smislu. Međutim, unutarnji pristanak uz te politike unutar EU-a opada, te se također čini da je učinak isključenja iz integracijskih procesa koji bi vodili članstvu na strani istočnih susjeda, a pogotovo aspirantske Ukrajine, do danas dodatno pogoršao ionako slabe društveno-političke uvjete, što može rezultirati čak time da se hrani apetit za reintegracijom na postsovjetskom prostoru. Time Kijev **nije u mogućnosti ostvariti samodiferencijaciju** u odnosu na ostatak Istočne Europe u očima Zapada, i bez istinskog interesa od strane Bruxellesa, nužno ostaje u okvirima istočneuropskog regionalnog sigurnosnoga kompleksa.

Osjetljiva i složena posthladnoratovska zadaća uspostave trajne „europske sigurnosne arhitekture“ po čitavom kontinentu nije ostvarena do kraja, pretvorila se u eksperimentalne supstitute inače učinkovitoj politici proširenja, te u deklarativnu difuziju, a u međuvremenu je važnom sastavnicom europske sigurnosti postala energosigurnost kao negeopolitička komponenta koja traži dodatno i vrlo pragmatično uvažavanje Rusije. Također, konstantna konsenzualna politika EU-a prema Rusiji s obzirom na različite prioritete koje imaju Pariz, Berlin, Varšava ili Vilnius gotovo da ne postoji, pa se može govoriti o premoći nacionalnih interesa u odnosu na unijsku cjelinu. Međutim, očigledno zapadno popuštanje Rusiji kumulativno hrani ruski (neo)imperijalni apetit na štetu svijetu. Prešutan uzmak Zapada prema postsovjetskom prostoru i postojanje regionalnog sigurnosnog kompleksa vidljivo je i povodom otvorene ruske vojne intervencije u Gruziji, što je potkopalo argumente konstruktivista u korist ozbiljne mogućnosti normativističke difuzije u „dijeljenom susjedstvu“, a zapravo ponajprije na područje kremaljskog „bliskog susjedstva“ kao dijela „ruskog svijeta“.

Svakako, tek u bitno promijenjenim okolnostima u budućnosti koje podrazumijevaju demokratizaciju Rusije, potom i Ukrajine, te nužno odustajanje od ruskog kryptoimperijalizma, opcija konstruktivne suradnje zainteresiranih strana i dosezanje razine konsenzusa po pitanju mogućeg međunarodno zajamčenog neutralnog statusa

Ukrajine, što bi bila optimalna alternativa asimetričnoj podređenosti Kijeva u sigurnosnom regionalnom kompleksu, mogu inducirati pomake prema trajnom razrješenju na istočnom *finalité géographique* Zapada. Ostaje vidjeti hoće li nedavni ulazak Rusije u WTO značiti odustajanje od ruskog „administrativnog kapitalizma“ i „gazpromovske vanjske politike“ te bitno promijeniti neke odnose, ali zasad je energetska ovisnost od strane mnogih na Zapadu prema energetskejoj supersili Rusiji zapravo u porastu, unijska Politika susjedstva bez ponude integracije, a multilateralnost Istočnog partnerstva i druge inicijative ne uspijevaju promijeniti odnose u Istočnoj Europi, niti demokratizirati, stabilizirati i približiti Ukrajinu, te Kijev ostaje duboko uključen u regionalni sigurnosni kompleks kojim dominira faktor Rusije.

Literatura:

Boban, Davor, “Minimalist’ concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states?“, *Politička misao*, god. 44, br. 5, str. 155-177, FPZ, Zagreb, 2007.

Buzan, Barry; Wæver, Ole, *Regions and Powers, The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Cigankov, Andrej P.; Cigankov, Pavel A., „Sociologija međunarodnih odnošenij“, *Analiz rossijskih i zapadnih teorij*, Aspekt press, Moskva, 2008.

Charap, Samuel, *Ukraine’s Elections Demand Engagement, The West Can’t Be Complacent About Ukraine’s Nascent Democracy* Center for American Progress, 2010., 14. siječnja 2010.: http://www.americanprogress.org/issues/2010/01/ukraine_election.html

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, COM (2003.) 104 final, Buxelles, 11. ožujka 2003., www.iss-eu.org

Cvrtila, Vlatko; Barić, Robert, „Geostrateške odrednice energetske sigurnosti“, u *Energetska sigurnost i kritična infrastruktura* (ur. S. Tatalović), str. 27-52, Centar za sigurnosne studije FPZ, Politička kultura, Zagreb, 2008.

Demčuk, Pavlo O., *Mižnarodni vidnosini ta problemi evroatlantičnoji integraciji*, PPP, Kijev, 2004.

Dickinson, Peter, *Russia’s turn to suffer Ukraine fatigue*, Business Ukr. Online, 2010., http://www.bunews.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=250:ru-ussias-turn-to-suffer-kraine-fatigue&catid=5:comment&Itemid=1

Emerson, Michael, *European Neighbourhood policy, Strategy or Placebo?*, CEPS Working Document, br. 215, 2004., <http://www.ceps.be/book/european-neighbourhood-policystrategy-or-placebo>

EU/Ukraine ENP Action Plan, 2005., str. 2,6,25,27-8: www.delukr.ec.europa.eu

Goldman, Marshall, *Oilopoly, Putin, Power and the Rise of the New Russia*, Oneworld Publications, Oxford, 2008.

Gončar, Mihajlo, „Energetični vidnosini Ukrajina – RF-ES: Vikliki dlja kontinentaljnoi bezpeki“, str. 29-44, u *Vidnosini Ukrajina – RF-ES: u vimiri roku, International Review*, Foreign Policy Research Institute, Friedrich Ebert Stiftung, Kijev, 2008.

Hmeljko, V. Jevgen, *Lingvo-etnična struktura Ukrajini: regionaljni osoblivosti ta tendencij zmin za roki nezaleznosti*, str. 3-12, Naukovi zapiski NaUKMA, u *Seriya Sociologični nauki – T.32*, Kijev, 2004.

Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj Federaciji, 28. lipnja 2008., MVP RF-a: <http://www.mid.ru/nsosndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/cef95560654d4ca5c32574960036cddb?OpenDocument1>

Kopijka, Valerij V.; Manžola, Volodimir A.; Vesela Natalija M., *Ukrajina ta Evropejskij Sojuz*, Znannja, Kijev, 2012.

Kopijka, V. V., *Rozširennja Evropejskogo Sojuzu ta Ukrajina*, Logos, Kijev, 2008.

Kovaleva, Elena, “Regional politics in Ukraine’s transition; the Donetsk elite“, str. 62-77, u *Re-constructing the Post-Soviet Industrial Region, The Donbas in transition* (ur. A. Swain), BASEES/Routledge on Russian and East Europ. Studies, New York, 2007.

Kubicek, Paul J., “Ukrainian Interest Groups, Corporatism, and Economic Reform“, str. 57-82, u *State and institution building in Ukraine*, (ur. T. Kuzio i dr.), New York, 1999.

Kubicek, P. J., *The European Union and Ukraine*, u *The European Union and Democratization*, str. 150-73 (ur. P. Kubicek), Routledge, London, 2003.

Kuko, Siniša, *Proširena Europska unija: regionalna ili globalna sila?*, EPS, Split, 2006.

Kuko, S., neobjavljena doktorska disertacija, *Ukrajina između europskog integriranja, atlantizma i Rusije*, FPZ, Zagreb, 2012.

Kuzio, Taras, “The EU and Ukraine: A Troubled Relationship“, u *Enlarging the European Union* (ur. J. Gower, J. Redmond), str. 154-63, Ashgate Publishing, Vermont, 2000.

Kuzio, T., *Ukraine’s Relations with the West: Disinterest, Partnership, Disillusionment*, u *European Security*, str. 21-44, svezak 12, br. 2, Frank Cass, London, 2003.: http://www.taraskuzio.net/International%20Relations_files/ukraine_west_relations.pdf

Kuzio, T., “Is Ukraine Part of Europe’s Future?“, str. 89-108, u *The Washington Quarterly*, 29:3, The Center for Strategic and International Studies, 2006.

Manžola, Volodimir A.; Hiljko Olena L., *Evropejska bezpeka i Ukrajina*, br. 6, Znannja, Kijev, 2010.

Merkel, Wolfgang, *Transformacija političkih sustava. Uvod u teoriju i empirijsko istraživanje transformacije*, Biblioteka Politička misao FPZ-a, Zagreb, 2011.

Pahljovska, Oksana, „Neoevrazizam, krizis ruskoj identičnosti i Ukrajina (Čast per-
vaja)“, *Forum novije vostočnoevropejskoj istorii i kulturi*, br. 1, str. 49-86, 2011., <http://www1.kueichstaett.de/ZIMOS/forum/docs/forumruss15/3Pachlovska.pdf>

Pieklo, Jan, *Ukraine: blue challenges*, Turkish policy quart., str. 71-6, 2010.: http://www.turkishpolicy.com/index.php?option=com_content&task=view&id=502&Itemid=109

Samokhvalov, Vsevolod, “Relations in the Russia-Ukraine-EU triangle: ‘zero-sum game’ or not?“, *Occasional Paper*, br. 68, ISS, Pariz, 2007.: www.iss-eu-org

Sherr, James, “The Dual Enlargements and Ukraine“, članak u *Ambivalent Neighbors: The EU, NATO, and the Price of Membership*, (ur. A. Lieven, D. Trenin), Carnegie Endowment for International Peace, str. 118-9, Washington DC, 2003.

Sushko, Oleksandr, “The perception of Russia in Ukraine“ u *Russian economic presence in Ukraine: interests, evolution and current issues*, str. 329-38, u zborniku *The perception of Russia in Romania, Republic of Moldova and Ukraine*, Bukurešt, 2010.

Wilson, Andrew, *Ukraine Fatigue And The Orange Revolution*, GovMonitor, Policy Dialogue Media Group Intern. Inc., 17. veljače 2010.: http://www.thegovmonitor.com/world_news/europe/ukraine-fatigue-and-the-orange-revolution-21467.html

Summary

Even after two decades of independence, Ukraine's political elite, civil society and the Ukrainian political system cannot complete internal colonial and post-Soviet transformation, and cannot achieve a goal of establishing prosperous and democratic Ukrainian society and prominent state institutions. And, international position of Ukraine and Kievan pro-European ambitions remain overshadowed by particular bilateral relations of the numerous Western capitals with Moscow. Due to the internal European crisis and general strategic energy dependence of the Europeans, Russia is acting like an Euroasian energy superpower, so the issue of Euro-Atlantic ambitions Kiev remained subordinate to the Russian opposition, which leaves Kiev in a vacuum of integration. Due to strong gravitational force of Moscow, Kiev options remain limited to the Eastern security complex, where a major factor is Russia, not the international law. The EU approach towards Kiev stay reduced to insufficient substitute for enlargement process, to functionally ambiguous and ineffective European Neighbourhood Policy.

Key words: Ukraine, stability, security, system, interdependence, multi-polarity, dependence, Russian factor, EU, USA, NATO, European Neighbourhood Policy, triangular model, regional security complex.